

ΜΑΡΙΑΕΝΑ ΠΑΠΑΧΡΗΣΤΟΦΟΡΟΥ*

Η ΒΑΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΓΙΑ ΤΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ

Τò πρόγραμμα «'Ανάπτυξη και 'Εκσυγχρονισμός τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ ΚΕΕΛ» τοῦ ὁποίου τὴν ἐπιστημονικὴ εὐθύνη ἔχει ἡ Διευθύντρια τοῦ Κέντρου Λαογραφίας, κ. Αἰκατερίνη Πολυμέρου-Καμηλάκη, προβλέπει τὴ δημιουργία ἡλεκτρονικῆς βάσης δεδομένων γιὰ τὰ παραμύθια. Τò ἔργο τοποθετεῖται σ' ἓνα εὐρύτερο πλαίσιο αὐξημένου ἐπιστημονικοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκδοτικοῦ, ἐνδιαφέροντος γιὰ τὸ ἑλληνικὸ παραμῦθι. Πρόσφατα, τὸ 'Εθνικὸ 'Ιδρυμα 'Ερευνῶν (Κέντρο Νεοελληνικῶν 'Ερευνῶν) προχώρησε, σὲ συνεργασία μὲ τὴ Γενικὴ Γραμματεία Νέας Γενιάς ('Ιστορικὸ 'Αρχεῖο 'Ελληνικῆς Νεολαίας) στὴ δίγλωσση ἐκδοσὴ ἑνὸς μικροῦ τμήματος τοῦ ἀνέκδοτου καταλόγου τοῦ Γ. Α. Μέγα¹. Ταυτόχρονα παρατηρεῖται μιὰ ἀνοδικὴ τάση τῆς ἐκδοτικῆς παραγωγῆς (συλλογές, μελέτες, CD-ROM) μὲ ἀντικείμενο τὸ παραμῦθι, ἀλλὰ καὶ μιὰ καλλιτεχνικὴ μεταστροφή πρὸς τὴν τέχνη τῆς παραδοσιακῆς ἀφήγησης². Τò πολὺπλευρο ἐνδιαφέρον πρὸς τὸ παραμῦθι, ἀντικείμενο μυθοπλασίας κατ' ἐξοχὴν, δὲν εἶναι ἀνεξάρτητο ἀπὸ τὴ διαπίστωση ὅτι ἀποτελεῖ, σαφέστατα, ἀνθρωπολογικὸ φαινόμενο. 'Απὸ ἄποψη μορφῆς, δομῆς καὶ περιεχομένου, ἀφορᾷ ὄχι μόνον στίς ἐπιστῆμες τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ στὴν ἴδια τὴν τέχνη.

'Η δημιουργία μιᾶς ἡλεκτρονικῆς βάσης δεδομένων ἀπαντᾷ, ἀκριβῶς, στίς ἐρευνητικὲς ἀνάγκες ποὺ δημιουργεῖ αὐτὸ τὸ εὐρύτερο ἐνδιαφέρον. Εἶναι γνωστὸ, σὲ ὅποιον ἔχει ἐπιχειρήσει ν' ἀσχοληθεῖ συστηματικὰ μὲ τὸ ἑλληνικὸ παραμῦθι, πόσο δύσκολος —καὶ ἀποθαρρυντικὸς ἀκόμη— εἶναι ὁ ἐντοπισμὸς τοῦ παραμυθιακοῦ ὕλικου

* Κοινωνικὴ ἀνθρωπολόγος, δρ. τῆς Ε.Η.Ε.Σ.Σ., ἐπιστημονικὴ συνεργάτρια Κ.Ε.Ε.Λ. (ἐπὶ συμβάσει).

1. 'Α. 'Α γ γ ε λ ο π ο ὄ λ ο υ - Α. Μ π ρ ο ὄ σ κ ο υ, Γεωργίου Α. Μέγα, Κατάλογος 'Ελληνικῶν παραμυθιῶν - 2. 'Επεξεργασία παραμυθιακῶν τύπων καὶ παραλλαγῶν ΑΤ 700-749, Ι.Α.Ε.Ν., 'Αθήνα 1994.

2. Πέρα ἀπὸ τίς προσπάθειες ἀναβίωσης τῆς τέχνης τοῦ παραμυθῆ, ἡ «ἱστορητῆ» ὅπως ἀποκαλεῖται συχνά, δὲν εἶναι λίγες οἱ θεατρικὲς παραστάσεις, οἱ ἐκδηλώσεις, οἱ ἡμερίδες καὶ οἱ ἐκπομπές, ἀκόμη καὶ οἱ διαφημίσεις, ποὺ ἀντλοῦν τὰ θέματά τους ἀπὸ τὸ παραμῦθι.

στην Ελλάδα. Η πρώτη διαπίστωση είναι ότι δεν υπάρχει «τυξίδα». Οι παραλλαγές των ελληνικών παραμυθιών ανέρχονται σε μερικές δεκάδες χιλιάδες και αντιστοιχούν σε ύλικό που έχει συγκεντρωθεί από τα μέσα του δεκάτου ένατου αιώνα μέχρι σήμερα, σε μια ευρεία γεωγραφική περιοχή και εκτός των ελληνικών συνόρων, όπου απαντώνται πληθυσμοί με ελληνική παράδοση. Μέρος του ύλικού αυτού έχει δημοσιευθεί σε περιοδικά και τόμους Συμμείκτων. Το υπόλοιπο παραμένει ανέκδοτο (σε μορφή χειρογράφων και σπανιότερα μαγνητοταινιών) και βρίσκεται διάσπαρτο στα αρχεία γνωστών ιδρυμάτων¹, αλλά και σε πολυάριθμα τοπικά κέντρα, μουσεία και βιβλιοθήκες, που είναι δύσκολο ακόμη και να ταυτιστούν ώστε να προσδιοριστεί ο ακριβής αριθμός τους.

Αυτή τη στιγμή μοναδικά έργα εγχειρίδια προσανατολισμού αποτελούν ο κατάλογος των δημοσιευμένων σε περιοδικά παραλλαγών από τον Γ. Α. Μέγα⁴, οι δύο δημοσιευμένοι τόμοι του καταλόγου των ελληνικών παραμυθιών του Γ. Α. Μέγα⁵ (με τους οποίους καλύπτονται 250 παραμυθιακοί τύποι ΑΤ και κάποιιοι οικότυποι), καθώς και όρισμένοι μεμονωμένοι κατάλογοι συγκεκριμένων παραμυθιακών τύπων, ενσωματωμένοι σε ειδικές μελέτες⁶. Σήμερα, η συστηματική αναζήτηση παραμυθιακού ύλικού έξω από αυτό το πλαίσιο και με διαφορετικά κριτήρια αποτελεί στην πράξη χρονο-

3. Εκτός από το ΚΕΕΛ σημειώνουμε ένδεικτικά, το Κέντρο Συντάξεως του Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών, το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, τη Λαογραφική Έταιρεία, τη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, το Κέντρο Επιστημονικών Έρευνών Κύπρου, για να αναφερθώ στις πλουσιότερες συλλογές.

4. Γ. Α. Μέγας, Πίνακες μύθων, παραμυθιών και εστράπελων διηγήσεων περιεχομένων εις ελληνικά λαογραφικά περιοδικά: συμβολή εις τον διεθνή κατάλογο τύπων, Λαογραφία, ΚΑ', Αθήνα, 1964, σ. 491-509.

5. Γ. Α. Μέγας, Το ελληνικό παραμύθι, τεύχος πρώτον: Μύθοι Ζώων, Ακαδημία Αθηνών: Δημοσιεύματα του Κέντρου Έρευνής της Έλληνικής Λαογραφίας, αρ. 14, Αθήνα, 1978. Για το δεύτερο τόμο, βλ. ύποσημείωση 1.

6. Απ' όσο γνωρίζουμε αυτή τη στιγμή, για τους παραμυθιακούς τύπους:

ΑΤ 300, 301Α και 301Β, βλ. Μ. Α. Άλξιάδης, Οι ελληνικές παραλλαγές για τον δρακοντοκτόνο ήρωα (Aarne - Thompson 300, 301Α και 301Β): παραμυθολογική μελέτη, διδακτορική διατριβή, Ίωάννινα, 1982.

ΑΤ 425, βλ. M e g a s G., Das Märchen von Amor und Psyche in der griechischen Volk-süberlieferung, πραγματεία της Ακαδημίας Αθηνών, τ. 30.

ΑΤ 310, βλ. Μ. Γ. Μερakλής, «Παρατηρήσεις στο παραμύθι της Ξανθομαλλούσας», στον τόμο Τα παραμύθια μας, σ. 110-131, Θεσσαλονίκη, εκδόσεις Κωνσταντινίδη, χ.χ.

ΑΤ 709, 410, 425B, 425G, 400, 306 και 514C*, βλ. Μ. Παπαχριστοφoυ, Som-meils et Veilles dans le conte merveilleux grec, σ. 368-392, διδακτορική διατριβή, E.H.E.S.S. 1997.

βόρο κι επίπονο έγχείρημα. Συχνά μάλιστα, εξαρτάται από την ύπομονή και την τύχη του ενδιαφερόμενου.

Οί παραλλαγές των παραμυθιών του αρχείου του ΚΕΕΛ εντάσσονται στην ίδια γενική πραγματικότητα. Σ' ένα σύνολο 4660 χειρογράφων, που έχουν εισαχθεί από την ίδρυση του Κέντρου (1918) έως σήμερα, περιέχονται σύμφωνα με πρόχειρες εκτιμήσεις περί τις 10.000 παραμύθια⁷. Ο άκριβής προσδιορισμός του αριθμού των παραμυθιακών παραλλαγών του αρχείου του ΚΕΕΛ αποτελεί έναν από τους στόχους του έργου, αλλά και αναγκαιότητα που υπαγορεύεται από την ίδια την επιστημονική έρευνα⁸.

Η συλλογή παραμυθιακού ύλικού στην Ελλάδα γενικότερα και όχι μόνο όσον αφορά στο ΚΕΕΛ, έγινε επί σειρά δεκαετιών με τρόπο έμπειρικό, συσσωρευτικό θα λέγαμε, συχνά μάλιστα από μη ειδικούς:

«Και πρέπει ν' αναγνωρισθῆ, ότι εις την συνεργασίαν των [των δημοδιδασκάλων] ή Έλληνική Λαογραφία όφείλει έως τώρα πολλά. Οί περισσότεροι από τους συλλογείς που με φιλοπάτριδα αντίληψιν άνταπεκρίθησαν εις την πρόσκλησιν του Φιλολογικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως και κατέγιναν εις την γλωσσικήν και λαογραφικήν εξερεύνησιν τῆς ιδιαίτερας των πατρίδος, ἦσαν δημοδιδάσκαλοι. Από χειρόγραφα δημοδιδασκάλων άπηρτίσθη κατά τὸ πλεῖστον και ή συλλογή του άειμνήστου Πολίτου, ή όποια άπετέλεσε την βάση των σοφῶν μελετῶν του.

Εις την συνεργασίαν των δημοδιδασκάλων στηρίζεται και τὸ Λαογραφικόν Ἄρχεον δια την συμπλήρωσιν του κυρίου έργου του, που είναι ή περισυλλογή και διάσωσις των λαογραφικῶν θησαυρῶν τῆς χώρας»⁹.

Η έλλειψη έρωτηματολογίου και εξειδικευμένης επιστημονικῆς γνώσης καλύφθηκε από γενικές οδηγίες των πρώτων σημαντικῶν μελετητῶν — διδασκάλων του έλληνικού παραμυθιοῦ. Ο Ν. Γ. Πολίτης ζητούσε από τους συλλογείς ν' άποφεύγουν τὰ σχόλια και νά επιμένουν στην άναφορά του τόπου συλλογῆς, την καταγωγή του

7. Σέ ειδικούς φακέλλους βρίσκονται άποδελτιωμένες περί τις 2.000 παραλλαγές παραμυθιών.

8. Έπισημαίνουμε ότι ό κατάλογος του Γεωργίου Μέγα σταμάτησε νά ενημερώνεται μετά τον θάνατό του (1976). Ἄντίθετα ή συλλογή ύλικού εξακολουθεῖ άμείωτη.

9. Γεωργίου Α. Μέγα, «Η Λαογραφία και ή συμβολή των δημοδιδασκάλων εις τὸ έργον αὐτῆς», όμιλία που έκφωνήθηκε τὸν Μάιο 1938 πρὸς τους σπουδαστές τῆς Μαρμαλείου Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας. Περιλαμβάνεται στὸν τόμο, Γ. Ν. Παλαιολόγου, Ὁ Θεσμός των Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν και ή Μαρμαλείου Παιδαγωγική Ἀκαδημία, Ἀθήνα, 1939.

Με την ίδρυση τῆς έδρας Λαογραφίας, τὸ 1947, στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν ή συλλογή ύλικού άρχισε νά άνατίθεται στοὺς ίδιους τους φοιτητές. Τὰ χειρόγραφα του Λαογραφικοῦ Φροντιστηρίου άποτελοῦνται έξ ολοκλήρου από συλλογές φοιτητῶν στίς ιδιαίτερες πατρίδες τους.

πληροφορητή, την ηλικία, τις γραμματικές γνώσεις και την κοινωνική του θέση στον τόπο ύποδοχής — πληροφορίες πολύτιμες για την πιστοποίηση της αυθεντικότητας της παραλλαγής αφ' ενός, και για τη συνολικότερη κατανόηση του μηχανισμού διάδοσης της προφορικής παράδοσης (και όχι μόνο του παραμυθιού) αφ' ετέρου.

Το κύριο μέλημα των πρώτων συλλογών παρέμεινε ωστόσο η πιστή καταγραφή του προφορικού λόγου. 'Ο 'Αδ. 'Αδαμαντίου σημειώνει χαρακτηριστικά:

«Συνέλεξα δε περί τὰ 300 παραμύθια διαφόρου ύλης και ἀξίας, και ἀκόμη αἱ πηγαὶ δὲν ἐκκενώθησαν. Οὐδὲν παρέλειπον και οὐδὲν μετέβαλλον, γράφων τὸ λεγόμενόν μοι παραμύθι. Ἡμπορεῖ τις νὰ εἶναι βέβαιος, ὅτι ἐν τῇ συλλογῇ ταύτῃ ἔχει ἀγνήν καθ' ὅλα τοῦ λαοῦ τὴν δημιουργίαν»¹⁰.

Τὰ ὑπόλοιπα στοιχεῖα τῆς καταγραφῆς περιορίζονται στὸ μέτρο τοῦ δυνατοῦ: «Ἐφ' ὅσον μὲ ἦτο δυνατόν ἐσημείωνα τὴν προέλευσιν ἐκάστου παραμυθιοῦ, ἀλλ' εἶναι τοιαύτη ἡ φύσις τῶν παραμυθίων, ὥστε δύσκολος πολὺ, ἴσως δὲ και ὀλίγον ἄσκοπος ἀποβαίνει ἡ ἀκριβὴς σημείωσις τῆς προελεύσεως»¹¹.

'Ο Στίλπων Κυριακίδης, πρῶτος διευθυντῆς τοῦ Λαογραφικοῦ 'Αρχείου, ἀναφερόμενος στὴ δεοντολογία συλλογῆς παραμυθίων καταλήγει στὸ κεφάλαιο γιὰ τὰ παραμύθια:

«Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται τί ἔχει νὰ προσέξει ὁ συλλογεὺς πλὴν τῆς προσεκτικῆς καταγραφῆς τῶν κειμένων. Ἐν πρώτοις πρέπει νὰ ἐξετάζεται ποῦ και πότε και ὑπὸ ποίων λέγονται τὰ παραμύθια [...]. Ἐπειτα πρέπει νὰ σημειώνονται ἀκριβῶς οἱ ἔμμετροι ἢ ἄμμετροι τυπικαὶ ἐνάρξεις και κατακλειῖδες, και οἱ ἄλλοι τεχνικοὶ τρόποι τῆς διηγήσεως και τῶν διακοπῶν, οἱ ὅποιοι μαρτυροῦν ὀρισμένην τεχνοτροπίαν. Τούτων πάντων ἡ γνώσις εἶναι ἀπαραίτητος, διότι ἐξ αὐτῶν ἐξηγεῖται πολλάκις και ἡ μορφή τῶν παραμυθίων»¹².

Τὸ ἐνδιαφέρον ἐστιάζεται στὴν ἀποτύπωση τῆς προφορικότητας και ἀποσιωποῦνται στοιχεῖα πολύτιμα γιὰ τὴν ἴδια τὴ διαμόρφωσή της, ὅπως εἶναι τὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδο τοῦ πληροφορητῆ, καθὼς και στοιχεῖα σημαίνοντα γιὰ τὴ διάδοση τῆς προφορικότητας (ὅπως εἶναι ἡ καταγωγή) μέσα ἀπὸ ἓνα μηχανισμό ἀνταλλαγῶν και συμμετοχῆς τοῦ ἑλληνικοῦ παραμυθιοῦ σὲ εὐρύτερες πολιτισμικὲς ἐνότητες.

Στὴν *Εἰσαγωγή εἰς τὴν Λαογραφίαν* ὁ Γεώργιος Μέγας προσδιορίζει μὲ μεγάλ-

10. 'Αδ. 'Αδαμαντίου, «Τηνιακά: Παραμύθια», Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς και Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος, τ. Ε' (1900), σ. 283.

11. "Ο.π.

12. Σ. Π. Κυριακίδης, Ἑλληνικὴ Λαογραφία. Μέρους Α': Τὰ μνημεῖα τοῦ λόγου, Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Δημοσιεύματα τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, Ἀθήνα, 1966 (1η ἔκδοση 1922), σ. 293.

λη ἔθνογραφική συνέπεια τὰ στοιχεῖα πού πρέπει νὰ συνοδεύουν τὴν καταγραφή τῆς προφορικῆς παράδοσης:

«Τὰ προϊόντα τῆς δημώδους λογοτεχνίας πρέπει νὰ καταγράφονται ἀπαράλλακτα ὅπως φέρονται εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ, χωρὶς τὴν ἐλαχίστην μεταβολήν. Εἴτε ἀπὸ ἐπήρειαν τῆς γραφομένης γλώσσης εἴτε ἀπὸ προσπάθειαν πρὸς διόρθωσιν τῆς ἐκφράσεως ἢ τοῦ νοήματος εἴτε ἀπὸ ἀπροσεξίαν μεταβάλλει πολλάκις ὁ συλλογεὺς τὸ ἀκουόμενον. Τοιαῦται μεταβολαὶ εἶναι ἀξιοκατάκριτοι καὶ πρέπει νὰ ἀποφεύγωνται. [...] Ἀπαραίτητον εἶναι νὰ σημειώνωνται ἀκριβῶς ὁ χρόνος, κατὰ τὸν ὁποῖον γίνεται ἡ συλλογή, τὸ ὄνομα, ἡ ἡλικία καὶ ὁ τόπος καταγωγῆς (τὸ χωρίον καὶ ἡ ἐπαρχία) ἐκείνου πού εἶπε ἢ ἐτραγουδῆσε ἕνα τραγούδι ἢ διηγήθηκε μίαν λαϊκὴν διήγησιν, καθὼς καὶ στοιχεῖα προσωπικὰ περὶ αὐτοῦ: τὸ γένος (γέρων ἢ γραία, νέος ἢ νέα), τὸ ἐπάγγελμα, ἡ μόρφωσις, ἂν ἐταξίδευσεν, ἀπὸ ποῖον ἔμαθε αὐτὰ πού λέγει ἢ διηγεῖται (ἀπὸ τούς γονεῖς; ἢ τὸν πάππον καὶ τὴν μάμμην ἢ ἄλλο πρόσωπον;). Προκειμένου μάλιστα περὶ παραμυθίων ἢ παραδόσεων ἀναγκαῖα εἶναι ἡ πλήρης ἐκθεσις περὶ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως τοῦ διηγηθέντος, καθόσον ἡ προσωπικότης τοῦ ἀφηγητοῦ εἶναι σπουδαῖος παράγων εἰς τὴν διάπλασιν τῆς διηγήσεως»¹³.

Καθὼς ὅμως οἱ γενικὲς αὐτὲς ἀρχὲς δὲν ἐφαρμόστηκαν πάντοτε, μεγάλο μέρος τοῦ ὕλικου στερεῖται στοιχειωδῶν πληροφοριῶν, ὅπως εἶναι ἀκόμη καὶ ἡ ταυτότητα τοῦ πληροφορητῆ. «Ἐνα ἄλλο σημεῖο, ἀφετηρία σοβαροῦ προβληματισμοῦ, εἶναι ἀκριβῶς ἡ αὐθεντικότητα τῶν παραλλαγῶν πού ἔχουν συλλεχθεῖ. Παρὰ τὴν ἐπιμονὴ τῶν συλλογέων στὴν πιστὴ καταγραφή τοῦ προφορικοῦ λόγου, συνήθως δὲν ἀναφέρεται ἂν πρόκειται γι' αὐθόρμητες ἀφηγήσεις, μέσα στὴν κοινωνικὴ ομάδα τοῦ παραμυθᾶ, τίς ὁποῖες κατέγραψε ὁ συλλογέας ὡς φιλοξενούμενος, ἢ ἂν πρόκειται γι' ἀφηγήσεις κατὰ παραγγελία καὶ ἀκόμη περισσότερο καθ' ὑπαγόρευση. Ὁ Ἄδ. Ἀδαμαντίου περιγράφει γλαφυρὰ τίς συνθῆκες κάτω ἀπὸ τίς ὁποῖες συνέλεξε τὰ παραμύθια του στὴν Τήνο, στὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰῶνα:

«Ἐγὼ δὲ συλλέξας τὰ πλεῖστα παραμύθια τὴν παρελθοῦσαν ἀνοιξὴν ὑπεβλήθην εἰς κόπους περισσοτέρους καὶ παρακλήσεις, διότι εἶχε περάσει ἡ ἐποχὴ, ὅπου μόνοι των λέγουν ἀναμεταξύ των τὰ παραμύθια. [...] Καὶ ἐν μὲν τῇ πόλει Τήνω, ἔς τὴν χώρα, ὅπως λέγουν, ἔφερον εἰς τὸ γραφεῖόν μου τοὺς παραμυθᾶδες ἢ παραμυθοῦδες καὶ ἔγραφον ἐκείνων λεγόντων. Τὰς δὲ ἑορτὰς ἀνέβαινον εἰς τὰ χωρία καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τῶν ἀπὸ χωρίων μαθητῶν μου ἐσχηματίζομεν τὸ βράδου ἕνα *σπεροκάθισμα*»¹⁴.

Ἄναγκαῖα προϋπόθεση, γιὰ τὴν ἐκφορὰ τοῦ παραμυθιακοῦ λόγου, εἶναι ἡ συ-

13. Γ. Α. Μέγα, Εἰσαγωγή εἰς τὴν Λαογραφίαν (2ῃ ἔκδοσιν), Ἀθήνα 1972, σ. 107.

14. Ἄδ. Ἀδαμαντίου, ὁ.π., σ. 281.

νάντηση τουλάχιστον δύο ατόμων. Πρόκειται δηλαδή για μορφή επικοινωνίας, που ως τέτοια καθορίζεται και διαμορφώνεται και από τις δύο πλευρές. Είναι αυτόνοητο ότι διαφορετικά απευθύνεται ένα παραμύθι σ' ένα οικείο κοινό διαφόρων ηλικιών, διαφορετικά όταν πρόκειται για την αμοιβαία διασκέδαση των παρευρισκομένων και διαφορετικά όταν απευθύνεται στον «μορφωμένο» συλλογέα με κύριο σκοπό την πιστή (γιατί όχι και έξωραϊσμένη από την πλευρά του αφηγητή;) καταγραφή του. Πόσο μάλλον όταν πρόκειται για καταγραφές από μνήμης (όπου όρισμένοι καταθέτες δεν δίστασαν να χρησιμοποιήσουν ακόμη και την καθαρεύουσα) ή για καταγραφές που έφθασαν ταχυδρομικώς στο αρχείο του ΚΕΕΛ.

Όταν λοιπόν η επικοινωνία υπαγορεύεται, ή και επιβάλλεται ακόμη, τότε αλωώνεται και το ύφος του παραμυθιού. Σημαντικά ύφολογικά στοιχεία για το παραμύθι, όπως είναι ο διάλογος του αφηγητή με το κοινό του (μέσα από έρωτήσεις, αίνιγματα, πειράγματα και σχόλια), περιορίζονται ή και εξαφανίζονται. Τα χειρόγραφα δεν αποτυπώνουν το καθαυτό προφορικό ύφος: ή μουσικότητα των έμμετρων τμημάτων έχει χαθεί και ακόμη περισσότερο τα έκφραστικά μέσα του ίδιου του παραμυθιού. Οί χειρονομίες, οί διακυμάνσεις τής φωνής, οί γκριμάτσες, ή ροή του λόγου με τις παύσεις τής και τις κορυφώσεις τής άγωνίας, όλ' αυτά τ' αναπόσπαστα στοιχεία μιās τέχνης που σήμερα εκλείπει, δεν έχουν σημειωθεί στο χαρτί¹⁵. Η είσαγωγή τής τεχνολογίας στη συλλογή παραμυθιών, από το 1970 κι έπειτα για το ΚΕΕΛ, άρχικά με το μαγνητόφωνο και άργότερα, ένιοτε, με την κάμερα, οδήγησε άσφαλώς σε πιστότερες καταγραφές τής προφορικότητας, χωρίς ώστόσο να άναιρείται το μειονέκτημα μιās βεβιασμένης επικοινωνίας¹⁶. Τίθεται, λοιπόν, το εύλογο έρωτημα: ποιές, και πόσες παραλλαγές από αυτές που διαθέτουμε σήμερα, άντιστοιχούν στις κανονικές συνθήκες έκφορās του παραμυθιακού λόγου;¹⁷

Η είσαγωγή των παραμυθιακών παραλλαγών του άρχείου του ΚΕΕΛ σε ήλεκτρονική βάση δεδομένων άποτελεϊ ένα ακόμη στάδιο έπεξεργασίας του (άρχικά) προφορικού λόγου. Ένα ζήτημα που δημιουργείται αυτόματα είναι ή, όσο το δυνατόν πιστότερη, άπόδοση τής προφορικότητας, μέσα από το ίδιο το χειρόγραφο για τις πα-

15. Πρβλ. Geneviève Calame-Griaule, «La recherche du sens en littérature orale», Terrain, no 14, Μάρτιος 1990, σ. 119-125.

16. Το πρόβλημα τής άθθεντικότητας των καταγραφών παραμυθιών δεν άφορā ειδικά στην Έλλάδα (όπου τουλάχιστον διαθέτουμε πολύ μεγάλο άριθμό καταγραμμένων κειμένων), αλλά άποτελει άντικείμενο διεθνούς προβληματισμού. Βλ. Bernadette Bricout, «Conte», Encyclopaedia Universalis, 1989, σ. 451-455.

17. Κι ακόμη: ποιό από τους τίτλους δόθηκαν άθόρητα και ποιό ύστερα από έρωτηση του συλλογέα;

λιές καταγραφές, και για τις νεότερες μέσα από την άμεση δυνατότητα άκρόασης τής μαγνητοταινίας. Αυτό υπαγορεύει, όχι απλά την παρουσίαση τών δεδομένων τής ίδιας τής χειρόγραφης παραλλαγής και του Βιβλίου Εισαγωγής Χειρογράφων (όπου συχνά δίνονται επιπρόσθετες πληροφορίες), αλλά και μια έρευνητική προσέγγιση όλόκληρου του χειρογράφου, πού περιλαμβάνει τή συγκεκριμένη παραλλαγή, προκειμένου να προσδιοριστεί καλύτερα τὸ πολιτισμικὸ πλαίσιο: συχνά και με διαφορετικὴ ἀφορμὴ ἀπαντῶνται ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες γιὰ τὸν ἴδιο τὸν πληροφορητὴ, τὸν τόπο και τὴν κοινότητα στὴν ὁποία ἀνήκει, ἀκόμη και γιὰ τὸν τρόπο με τὸν ὁποῖο ἔγινε ἡ συλλογὴ τοῦ ὑλικοῦ.

Εἶναι δεδομένο ὅτι τὸ παραμῦθι ἀποτελεῖ εἶδος πού διαδίδεται στὸ χῶρο και στὸ χρόνο, μέσα ἀπὸ μία σχέση στενῆς ἀνταλλαγῆς με τὸ περιβάλλον πού τὸ ὑποδέχεται τὴν κάθε φορά, ὅπως εἶναι δεδομένο και τὸ ἐθνολογικὸ ἐνδιαφέρον πού παρουσιάζει αὐτὴ ἡ ἀνταλλαγὴ. Ὡστόσο ἡ ἀνταλλαγὴ δὲν μπορεῖ νὰ σκιαγραφηθεῖ, οὔτε τὸ ἐθνολογικὸ ἐνδιαφέρον νὰ ἱκανοποιηθεῖ, χωρὶς τὸν προσδιορισμὸ ἐνὸς καταλόγου πολιτισμικῶν ἐνοτήτων τοῦ εὐρέως ἑλληνικοῦ χῶρου, χωρὶς τὴν παράθεση ἐνὸς δευτέρου καταλόγου γλωσσῶν και διαλέκτων στὶς ὁποῖες μπορεῖ νὰ ἔχουν καταγραφεῖ ἑλληνικὰ παραμῦθια.

Ἡ συστηματοποίηση και ἡ κατάδειξη στοιχείων πού συχνά ἀποσιωπῶνται στὶς πρῶτες καταγραφές, ἐπειδὴ θεωρήθηκαν ἐπουσιῶδη μπροστὰ στὸν φιλολογικὸ πλοῦτο τοῦ λαϊκοῦ παραμυθιοῦ, εἶναι ὁ ἀμεσότερος τρόπος ἀνασύνθεσης τῆς προφορικότητας πού διαθέτουμε, σήμερα πού τὸ λαϊκὸ παραμῦθι ἔχει χάσει τὴν ἀρχικὴ του λειτουργία και τὸν κοινωνικὸ ρόλο πού εἶχε πρὶν μερικὲς δεκαετίες και οἱ παλιοὶ παραμυθάδες ζωντανεύουν μόνο γιὰ λίγο, μπροστὰ στὴν ἐπιμονὴ τοῦ συλλογέα, μέσα ἀπὸ τὴ μνήμη σύγχρονων πληροφορητῶν.

Πέρα ἀπὸ τοὺς θεωρητικὸς προβληματισμοὺς πού δημιουργοῦν οἱ παλιὲς συλλογές ὑλικοῦ, τίθενται και πρακτικὰ ζητήματα ἀντιμετώπισης, διαχείρισης ἐπὶ τῆς οὐσίας, ἐνὸς μεγάλου ὄγκου παραλλαγῶν πού, ὅπως ἀνέφερα και προηγουμένως, παραμένει ἀπροσδιόριστος μέχρι σήμερα. Ἡ ἀποδελτίωση τῶν χειρογράφων (ὅσον ἀφορᾷ στὰ παραμῦθια πού περιέχουν), καθὼς και μία πρώτη καταλογοποίησή τους¹⁸ (ὥστε νὰ μποροῦν σύντομα νὰ ἱκανοποιηθοῦν ἀρχικά, στοιχειῶδη, κριτήρια ἀναζή-

18. Ἡ καταλογοποίησις αὐτὴ προϋποθέτει ὡπωσδήποτε τὸν ἔλεγχο τῆς σωστῆς κατάταξης τοῦ χειρογράφου, καθὼς και τὴ σταδιακὴ κατάταξη τῶν ἀκατάτακτων χειρογράφων τοῦ Κέντρου. Καλῶς τὰ ἐξῆς στοιχειῶδη κριτήρια ἀναζήτησης: 1) διεθνὴ κατάταξη, 2) διεθνὴ τίτλο παραμυθιακοῦ τύπου, 3) ἀριθμὸ χειρογράφου, 4) σελίδες, 5) ἀκριβὴ τίτλο τῆς συγκεκριμένης παραλλαγῆς, 6) τόπος καταγραφῆς (σημειώνεται ἐνδεικτικὰ ὁ νομὸς).

τησης), αποτελούν έργο άμεσης προτεραιότητας, συμπληρωματικό και παράλληλο με την εισαγωγή ύλικου στη βάση δεδομένων.

Ἡ ἀνάγκη στοιχειώδους καταλογοποίησης τῶν παραμυθιῶν τοῦ ἀρχείου τοῦ ΚΕΕΛ θεωροῦμε ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει στὴν ταύτιση τῆς ἠλεκτρονικῆς βάσης δεδομένων μ' ἓναν ἠλεκτρονικό κατάλογο γιὰ τὰ παραμύθια. Καὶ τοῦτο, γιατί ἡ ἠλεκτρονικὴ καταχώρηση τοῦ ὑλικοῦ τοῦ ἀρχείου ἀπευθύνεται σὲ κοινὸ εὐρύτερο ἀπὸ τοὺς εἰδικούς τοῦ παραμυθιοῦ: ἄρα, ὀφείλει νὰ καλύπτει μεγαλύτερη σφαῖρα ἐνδιαφερόντων καὶ νὰ ἐξασφαλίζει στὸ χρήστη-ἐρευνητὴ ποικίλους δρόμους πρόσβασης, ἀναπροσαρμοζόμενους στὸ ἐκάστοτε ἐρευνητικὸ ἐνδιαφέρον.

Ἐπειδὴ ἀκριβῶς τὸ παραμῦθι ἐνδιαφέρει εἰδικούς ἀπὸ πολλούς καὶ διαφορετικούς χώρους, ἀλλὰ κι ἐπειδὴ ὁ ἴδιος ὁ ὄγκος τῶν παραλλαγῶν τοῦ ΚΕΕΛ εἶναι μεγάλος, ἡ ἀνάλυση τῶν δεδομένων πρέπει νὰ ὑπαγορεύεται ἀπὸ σαφῆ κριτήρια κατηγοριοποίησης, δύο ἐπιπέδων μάλιστα. Γιὰ λόγους εὐκρίνειας καὶ ταχύτητας λοιπόν, χρειάζεται ἀφ' ἑνὸς νὰ μποροῦν ν' ἀναλυθοῦν τὰ ἴδια τὰ δεδομένα καὶ νὰ ἀνασυντεθοῦν σὲ εἰδικὲς κατηγορίες, διαβαθμίσεις τοῦ ἐρευνητικοῦ ἐνδιαφέροντος, ὥστε νὰ προσδιορίζονται ἀμέσως οἱ τυπικὲς συντεταγμένες τῆς κάθε παραλλαγῆς καὶ νὰ παραμένουν ἐμφανεῖς σὲ ὅλα τὰ στάδια ἐξερεύνησής της (νὰ μπορεῖ δηλαδὴ ὁ χρήστης-ἐρευνητὴς νὰ τις συνδυάσει ἀνὰ πᾶσα στιγμή μὲ τις εἰδικότερες πληροφορίες πού προσλαμβάνει), ἀλλὰ καὶ νὰ μποροῦν ν' ἀπομονωθοῦν προσεγγίσεις πού ὑπαγορεύονται ἀπὸ ἀνεξάρτητα κριτήρια. Στὸ πρῶτο ἐπίπεδο κατηγοριοποίησης προσδιορίζονται ἀπλῶς οἱ «διαδρομὲς» ἀπὸ, πρὸς καὶ μέσα στὸ ὑλικὸ τοῦ ἀρχείου τοῦ ΚΕΕΛ: ἂν ὑποτεθεῖ ὅτι ὁ χρήστης-ἐρευνητὴς μοιάζει μὲ τὸν ἐπισκέπτη ἑνὸς χώρου, πρέπει ὁ ἴδιος νὰ μπορεῖ νὰ διαλέξει πῶς θὰ τὸν προσεγγίσει καὶ πῶς θὰ τὸν περιηγηθεῖ. Ἀφ' ἑτέρου, ἐπιβάλλεται μίᾳ ἐπεξεργασία ἐσωτερικῆς κατηγοριοποίησης τοῦ ἴδιου τοῦ ὑλικοῦ πού τροφοδοτεῖ τὴ βάση δεδομένων, καὶ ὁ προβληματισμὸς ξαναγίνεται θεωρητικὸς.

Ἡ ἀθρόα συλλογὴ παραμυθιῶν στὴν Εὐρώπη τὸν δέκατο ἕνατο αἰῶνα σήμανε καὶ τὴ δυσκολία ταξινόμησης τοῦ ὀγκωδέστατου ὑλικοῦ: μόνον τὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἑλσίνκι ἀπαριθμοῦσαν 30.000 ἔγγραφα τὸ 1918. Ἡ παράλληλη διαπίστωση ὅτι τὰ παραμύθια μοιάζουν πολὺ μεταξύ τους ἀπὸ τόπο σὲ τόπο, ὀδήγησε τὸ Φινλανδὸ λαογράφον Antti Aarne στὴ δημιουργία ἑνὸς διεθνoῦς συστήματος ταξινόμησης, τὸ ὁποῖο στηρίχτηκε στὸ corpus τοῦ φινλανδικοῦ παραμυθιοῦ καὶ μποροῦσε νὰ καλύψει σὲ ἱκανοποιητικὸ βαθμὸ καὶ τις χώρες τῆς Βόρειας Εὐρώπης¹⁹. Ταυτόχρονα προσδιορίστηκαν καὶ οἱ θεμελιώδεις ἔννοιες τῆς διεθνoῦς κατάταξης: παραμυθιακὸς τύπος, μοτί-

19. Πρόκειται γιὰ τὴν πρώτη ἐκδοση τοῦ διεθνoῦς καταλόγου παραμυθιακῶν τύπων: A n t t i A a r n e, Verzeichnis der Märchentypen (FFC No 3), Ἑλσίνκι, 1910.

βο, παραλλαγή. "Ένας παραμυθιακός τύπος αντιστοιχεί σ' ένα αυτόνομο παραδοσιακό παραμύθι, το οποίο έχει σταθερή μορφή, που αποτελεί και την «ἀφηγηματική βάση» του²⁰. "Ένας παραμυθιακός τύπος απορρέει από τὸν συγκεκριμένο, κι ἐλάχιστα μεταβλητό, συνδυασμὸ μοτίβων, ἀφηγηματικῶν στοιχείων δηλαδή, που εἶναι: 1) τὰ πρόσωπα τοῦ παραμυθιοῦ, ὅπως δράκοι, μαγικά ζῶα, ἀνθρώπινα πλάσματα, 2) συμφραζόμενα στοιχεῖα, ὅπως εἶναι τὰ μαγικά ἀντικείμενα, 3) μεμονωμένα περιστατικά, που καμιά φορά αὐτονομούνται τόσο, ὥστε νὰ μποροῦν ν' ἀποτελέσουν αὐτοτελὴ παραμυθιακὸ τύπο²¹. Οἱ συνδυασμοὶ τῶν μοτίβων μεταξύ τους (ἐλάχιστα μεταβλητοὶ καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἀφηγηματικὴ βάση τοῦ παραμυθιακοῦ τύπου) ἀποτελοῦν τὶς παραλλαγές ἑνὸς παραμυθιοῦ.

Ἡ πρώτη ἔκδοση τοῦ διεθνοῦς καταλόγου τῶν παραμυθιῶν περιελάμβανε 540 παραμυθιακοὺς τύπους καὶ προέβλεπε τὴν ἐπέκταση τῆς κατάταξης σὲ 1940. Ὁ Aarne πρότεινε τὴν κατανομὴ αὐτῶν τῶν τύπων σὲ 3 κατηγορίες: 1) μύθοι ζώων, 2) καθαυτὸ παραμύθια, 3) εὐτράπελες διηγήσεις καὶ ἀνέκδοτα.

Ἡ δευτέρα ἀναθεωρημένη ἔκδοση τοῦ καταλόγου ἀπὸ τὸν Stith Thompson τὸ 1961²² (πρῶτη ἀναθεωρημένη ἔκδοση: 1928) ἐπεκτείνεται καὶ στὶς συλλογές τῆς Νότιας καὶ Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης, προσδιορίζει 2340 παραμυθιακοὺς τύπους, τοὺς ἀναλύει σὲ μοτίβα σύμφωνα μὲ τὴν ἀνάλυση τῶν Bolte καὶ Polivka²³, ἐνῶ προσθέτει καὶ μία 4η κατηγορία, τὰ κλιμακωτὰ παραμύθια. Στὴ διεθνή κατάταξη Aarne-Thompson (AT) στηρίζονται οἱ περισσότεροὶ εὐρωπαϊκοὶ ἐθνικοὶ κατάλογοι.

Ὁ κατάλογος τοῦ ἑλληνικοῦ παραμυθιοῦ ἀνατέθηκε στὸν Γεώργιο Μέγα ἀπὸ τὸν Ν. Γ. Πολίτη τὸ 1910 καὶ ἀποτελεῖ ἔργο ἑξὶ καὶ πλέον δεκαετιῶν²⁴, κατὰ τὶς

20. "Ένας παραμυθιακός τύπος μπορεί ἄριστα νὰ συνδυαστεῖ μ' ἕναν ἢ περισσότερους ἄλλους παραμυθιακοὺς τύπους. Τὸ φαινόμενο, ἀλλὰ καὶ ἡ συνδυαστικὴ παραλλαγή που εἶναι τὸ ἀποτελέσματά του, ὀνομάζεται συμφορμὸς.

21. Πρβλ. Stith Thompson, *The Foktale*, The Dryden Press, Νέα Ὑόρκη, 1946, σ. 415-416.

22. Antti Aarne - Stith Thompson: *The Types of the Foktale* (FFC No 184), Ἐλσίνκι, 1961. Ἡ ἔκδοση τοῦ 1961 λαμβάνει ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ ἑλληνικὸ παραμύθι, χάρη στὰ στοιχεῖα που ἔδωσε ὁ Γεώργιος Μέγας στὸν Stith Thompson τὸ 1957, κατὰ τὴν περιοδεία του στὴν Εὐρώπη, μὲ σκοπὸ τὴ συλλογὴ στοιχείων γιὰ τὸν διεθνὴ κατάλογο.

23. J. Bolte - G. Polivka, *Anmerkungen zu den Märchen der Br Grimm*, Βερολίνο, 1914-1932.

24. Βλ. Γ. Α. Μέγα, «Ὁ Κατάλογος τῶν Ἑλληνικῶν Παραμυθιῶν καὶ ἡ ἱστορία του», Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμος 50ός, ἔτος 1975, σ. 107-116. Ἐπίσης Walter Puchner, «Der unveröffentlichte Zettelkasten eines Katalogs der griechischen Märchentypen nach dem System von Aarne-Thompson von Georgios A. Megas», Sonderdruck aus Nord-Rein-Westfälische Akademie der Wissenschaften, Westdeutscher Verlag 1998, σ. 87-105.

όποιες ό Γ. Α. Μέγας παρακολουθοῦσε συνεχῶς τις ἐξελίξεις τοῦ διεθνοῦς καταλόγου προκειμένου ν' ἀναπροσαρμόζει τήν τυπολογία τοῦ ἑλληνικοῦ, ἐνῶ τόν ἐμπλούτιζε ἀνελλιπῶς μέ τις καινούργιες καταγραφές καί εἰσήγαγε, γιά τις ἀποκλίσεις ἀπό τις προβλέψεις τοῦ διεθνοῦς καταλόγου, 509 περίπου νέους οἰκοτύπους²⁵. Κάθε παραλλαγή ἀκολουθεῖ τὸ πρότυπο ἀνάλυσης τοῦ διεθνοῦς καταλόγου σέ μοτίβα, κατὰ Bolte-Polivka.

Ὁ κατάλογος τοῦ Γεωργίου Μέγα ἀποτελεῖται ἀπό 23.000 δελτία, πού ἀντιστοιχοῦν σέ ἰσάριθμες παραλλαγές καί εἶναι στό μεγαλύτερο μέρος του ἀνέκδοτος²⁶. Ὁ Γ. Α. Μέγας κληροδότησε τὰ δελτία τοῦ καταλόγου του στόν καθηγητὴ Μ. Γ. Μερακλή, ὁ ὁποῖος μέ μεγάλη προθυμία ἀνταποκρίθηκε στό αἴτημα τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας καί τὰ παραχώρησε γιά λίγο, προκειμένου νὰ σαρωθοῦν καί νὰ εἰσαχθοῦν σέ ὀπτικούς δίσκους ὥστε νὰ διευκολυνθεῖ ἡ εἰσαγωγή τῶν παραμυθιῶν τοῦ ἀρχείου τοῦ ΚΕΕΛ σέ ἠλεκτρονική βάση δεδομένων. Τόν εὐχαριστοῦμε καί ἀπό αὐτὴ τὴ θέση.

Ἡ διεθνὴς κατάταξη Aarne-Thompson συζητήθηκε καί ἀμφισβητήθηκε τόσο, πού ἡ κάθε νέα χρήση της ν' ἀπαιτεῖ καί ἀνάλογη ἐπιχειρηματολογία. Θεωροῦμε ὅτι, μέ τὰ σημερινὰ δεδομένα, πρόκειται γι' ἀναντικατάστατο ἐργαλεῖο, ὅταν πρόκειται ν' ἀντιμετωπισθεῖ μεγάλος ὄγκος ὑλικοῦ προκειμένου νὰ ταξινομηθεῖ ἢ ἀπλῶς νὰ καταχωρηθεῖ. Ἡ Μ. L. Tenèze —ἀποκλειστικὴ συντάκτρια τοῦ γαλλικοῦ καταλόγου, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ἐμπνευστῆ του, P. Delarue— σημειώνει εὐστοχα, ὑπογραμμίζοντας τὴν ἀναγκαιότητα ἔργων συστηματικῆς ταξινομήσης: *πρέπει νὰ γνωρίζει κανεὶς νὰ τὰ χρησιμοποιεῖ γι' αὐτὸ πού εἶναι καί ὄχι γιά ἐκεῖνο πού δὲν μποροῦν νὰ ὑποδοθοῦν ὅτι εἶναι*²⁷. "Ἐνα εὐέλικο σύστημα ταξινομήσης μπορεῖ ἄριστα νὰ ἐξελισσεταί, καθὼς ἡ ἴδια ἡ γνώση διευρύνεται μέ τὸν χρόνο, νὰ ἐμπλουτίζεται συνεχῶς, καί νὰ ἀναπροσαρμόζεται, ἐνσωματώνοντας νέα δεδομένα. Ἡ διεθνὴς κατάταξη Aarne-Thompson ἀποδείχθηκε, παρὰ τις ὅποιες ἀτέλειές της²⁸, ἕνα ἀρκετὰ εὐέλικο σύστημα, ἱκανὸ νὰ προσαρμόζεται ἱκανοποιητικὰ τόσο

25. Ὁ ὅρος οἰκότυπος (oikotype) ὀφείλεται στόν C.W. von Sydow («Geography and Folktales oikotypes», Selected Papers on Folklore, Rosenkilde & Bagger, Κοπεγχάγη, 1948, σ. 44-59) καί ἀφορᾷ σέ τοπικὲς ἰδιόμορφες διηγήσεις, χαρακτηριστικὲς μιᾶς ξεχωριστῆς πολιτισμικῆς περιοχῆς. Κατὰ τὸν Stith Thompson, αὐτὸ τὸ φαινόμενο ἀνεξάρτητης τοπικῆς ἀνάπτυξης, ἀποτελεῖ ἰδιαίτερα διαδεδομένο μηχανισμό τῆς προφορικῆς παράδοσης (β.π., σ. 440-443).

26. Γιά τὰ δημοσιευμένα μέρη του, βλ. ὑποσημειώσεις 1 καί 5.

27. «Le conte merveilleux français: problématique d'une recherche», Ethnologie Française, II, 1972, σ. 104, ὑποσημείωση 5.

28. Ἀτέλειες πού, κατὰ τὴν ἀποψή μας, ἀποτελοῦν ἀντικείμενο κυρίως θεωρητικῶν διαφωνιῶν. Ἄς μὴν ξεχνοῦμε ὅτι ἡ ἀναζήτησις ἑνὸς συστήματος διεθνοῦς κατάταξης ὑπαγορεύθηκε ἀπὸ τοὺς

σὲ σύγχρονα ὅσο καὶ σὲ ἐθνικὰ δεδομένα, ὅπως ἀφ' ἑνὸς καταδεικνύει τὸ πρότυπο παρουσίας τοῦ γαλλικοῦ καταλόγου²⁹ καί, ἀφ' ἑτέρου, ὁ προσδιορισμὸς 509 νέων οἰκοτύπων ἀπὸ τὸν Γ. Α. Μέγα γιὰ τὶς ἀνάγκες ταξινόμησης τοῦ ἑλληνικοῦ corpus. Μέχρι σήμερα δὲν ἔχει προταθεῖ κάποιο ἄλλο σύστημα διεθνoῦς κατάταξης, ἐξίσου εὐέλικοτο καὶ ἱκανὸ ν' ἀντικαταστήσει τὸ ἤδη ὑπάρχον, ποῦ ἀποτελεῖ πλέον ἀναγκαῖο κώδικα ἐπικοινωνίας, ὅταν θέλει κανεὶς ν' ἀναφερθεῖ γενικὰ ἢ εἰδικὰ στοῦ παραμῦθι, ὅπως εὐστοχα εἶχε προβλέψει ὁ C.W. von Sydow (παρ' ὅλη τὴν κριτικὴ ποῦ ἄσκησε στοῦ θεωρητικὸ του ὑπόβαθρο), ἤδη ἀπὸ τὸ 1935:

«Εἶμαι πεπεισμένος ὅτι, προκειμένου νὰ παραπέμψει κανεὶς, μὲ ὁποιαδήποτε ἀφορμῇ, σ' ἓναν παραμυθιακὸ τύπο, θὰ εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ πολὺ καιρὸ ἢ ἀναφορὰ στοῦν κατάλογο»³⁰.

Ἡ συμφωνία τῆς βάσης δεδομένων γιὰ τὰ παραμῦθια μὲ τὴ διεθνή κατάταξη ΑΤ, ὑπαγορεύεται κατ' ἀρχὴν ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἀνάγκη τῆς συμβατότητας τόσο μὲ τὰ ἐθνικὰ ὅσο καὶ μὲ τὰ διεθνή δεδομένα, αὐτὴ τὴ στιγμή. Ἐπειτα, μὲ τὴν ἐνσωμάτωση τῶν ὑποδείξεων τοῦ Γ. Α. Μέγα γιὰ τοὺς οἰκοτύπους τοῦ ἑλληνικοῦ corpus, ἐπιτρέπει τὴν ἀσφαλὴ ὑπερπήδηση τῶν κενῶν τοῦ διεθνoῦς καταλόγου.

Ἡ ἀπουσία ὑποδομῆς γιὰ τὴν παραμυθιολογικὴ ἔρευνα στὴν Ἑλλάδα σήμερα, ἐπιβάλλει, μὲ πρῶτο στόχο τὴ λειτουργικότητα τοῦ ἔργου, τὴν εἰσαγωγὴ στοιχείων καὶ γιὰ τὶς παραλλαγές ποῦ καταγράφηκαν μετὰ τὸ 1970 καὶ δὲν περιλαμβάνονται στὰ δελτία τοῦ Γ. Α. Μέγα, τουλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ στοῦ ὕλικὸ τοῦ ἀρχείου τοῦ ΚΕΕΛ.

θεωρητικoῦς προσανατολισμοῦ τῆς ἱστορικο-γεωγραφικῆς (ἢ Φινλανδικῆς) σχολῆς — ὁπαδὸς τῆς ὁποίας ἦταν καὶ ὁ Γ. Α. Μέγας. Ἀρχικὸς στόχος ἦταν ὁ προσδιορισμὸς ἑνὸς «ἀρχετύπου» (Urform) γιὰ κάθε παραμυθιακὸ τύπο, μέσα ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν παραλλαγῶν του, κατὰ συνέπεια καὶ ὁ προσδιορισμὸς τῆς διαδρομῆς σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία διαδόθηκε τὸ συγκεκριμένο παραμῦθι στοῦν κόσμo (ὅπως οἱ κύκλοι πάνω στὴν ἐπιφάνεια τοῦ νεροῦ). Πρβλ. S t i t h T h o m p s o n, ὁ.π., σ. 430 κέ.

29. P. Delarue & M. L. Ten è z e, *Le Conte populaire français*, 4 τόμοι, Maisonneuve et Larose, Παρίσι, 1957-1964-1976-1985. Ὁ γαλλικὸς κατάλογος ἀποτελεῖ πρότυπο προσαρμογῆς τοῦ διεθνoῦς καταλόγου Aarne-Thompson στὶς ἀνάγκες ἑνὸς ἐθνικοῦ corpus παραμυθιῶν. Κάθε παραμυθιακὸς τύπος παρουσιάζεται μέσα ἀπὸ τὸ κείμενο μιᾶς χαρακτηριστικῆς παραλλαγῆς, τὴν ἀφηγηματικὴ τῆς ἀπότμηση (découpage) σὲ ἐπεισόδια, ποῦ μὲ τὴ σειρά τους κωδικοποιοῦνται ὥστε νὰ μποροῦν νὰ περιγράψουν σχηματικὰ τὴν κάθε παραλλαγὴ τοῦ παραμυθιακοῦ τύπου, σὲ μία λίστα παραλλαγῶν. Δίνονται ἐπίσης ἀναλυτικὰ σχόλια ἀπὸ τὴ διεθνή βιβλιογραφία γιὰ τὸν κάθε παραμυθιακὸ τύπο. Τὸ πρότυπο τοῦ γαλλικοῦ καταλόγου ἀκολουθεῖ καὶ ἡ ἔκδοση τοῦ δευτέρου τόμου τοῦ καταλόγου Γ. Α. Μέγα (βλ. ὑποσημείωση 1).

30. C.W. v o n S y d o w, «Popular prose traditions and their classification», *Selected Papers on Folklore*, Rosemkilde & Bagger, Κοπεγχάγη, 1948, σ. 127.

Ἡ ἐπισήμανση τῶν μοτίβων τῆς κάθε παραλλαγῆς καὶ ὁ προσδιορισμὸς ἐπεισοδίων, ἀποτελοῦν ἀντικείμενο εἰδικῆς ἀνάλυσης, καὶ ἐντάσσονται στὸ ἐξειδικευμένο τυπολογικὸ πλαίσιο ἐνὸς καταλόγου τῶν παραμυθιῶν. Ἀντίθετα, ἡ θεματικὴ περιγραφή τοῦ κάθε κειμένου μὲ λέξεις-κλειδιά μπορεῖ ν' ἀπαντήσει ἐξίσου ἱκανοποιητικὰ τόσο στὸ ἐξειδικευμένο παραμυθιολογικὸ ἐνδιαφέρον, ὅσο καὶ στὸ γενικότερο. Ταυτόχρονα πρόκειται γιὰ παρουσίαση, οἰκεία καὶ σὲ μὴ εἰδικούς ἐρευνητές, πού ἐπιτρέπει τὴ συνδυασμένη προσέγγιση διαφορετικῶν εἰδῶν τῆς προφορικῆς παράδοσης.

Οἱ λέξεις-κλειδιά, πού ἀφοροῦν στὸ σύνολο τοῦ ἐθνογραφικοῦ ὕλικου τοῦ ΚΕΕΛ καὶ εἶναι κοινές γιὰ ὅλες τὶς βάσεις δεδομένων, ἔχουν ταξινομηθεῖ σὲ 7 γενικὲς κατηγορίες (ὅσο τὸ δυνατόν προφανεῖς γιὰ τὴν κοινὴ λογικὴ), πού διακλαδίζονται συνεχῶς σὲ ὑποκατηγορίες γιὰ τὸ σχηματισμὸ ἐνὸς ἠλεκτρονικοῦ δέντρου. Τὸ δέντρο μπορεῖ νὰ ἐμπλουτισθεῖ μὲ τὴν προσθήκη νέων ὄρων στὶς θέσεις πού ἀντιστοιχοῦν. Γιὰ τὴν κατηγοριοποίηση τῶν ὄρων καὶ τὸ σχηματισμὸ τοῦ δέντρου, ἀκολουθήθηκαν τὰ ἐξῆς μεθοδολογικὰ στάδια: 1. Τὰ λήμματα πού κατηγοριοποιήθηκαν ἀρχικὰ, ἐπιλέχθηκαν καὶ μεταφράστηκαν³¹ ἀπὸ τὸ *Motif Index* τοῦ Stith Thompson³². Ἰδιαίτερη ἔμφαση δόθηκε σὲ θεματικὲς λέξεις-κλειδιά. Ὡς ὄροι, συμφωνοῦν μὲ τὴν κοινὴ ὀρολογία (καὶ τὴν ἐπίσημη γραμματικὴ). Στὴν περίπτωσι πού πρόκειται γιὰ ἀποκλειστικὰ λαϊκοὺς ἰδιωματικούς ὄρους, ἔχει προτιμηθεῖ ὁ πιὸ διαδεδομένος. 2. Στὴ συνέχεια ἐνσωματώθηκαν οἱ κατηγορίες πού διαχωρίζει ὁ Γ. Μέγας στὰ *Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας*³³, χωρὶς ὥστόσο νὰ ἀκολουθεῖται τὸ ἴδιο σύστημα ταξινόμησης (τὸ ὅποιο δὲν θὰ μπορούσε νὰ καλύψει ὅλο τὸ φάσμα τῶν λημμάτων). 3. Τέλος, πραγματοποιήθηκαν: μία ἀντιβολὴ μὲ τὸν κατάλογο θεματικῶν ἐπικεφαλίδων τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης³⁴, μία πρώτη ἐπαλήθευση τῆς χρηστικότητος τοῦ δέντρου μὲ τὰ λήμματα τοῦ εὔρετηρίου τοῦ περιοδικοῦ *Λαογραφία* (τόμος ΚΓ'), καθὼς καὶ μὲ τὴν κατάταξη τοῦ Ν. Γ. Πολίτη γιὰ τὶς ἑλληνικὲς παραδόσεις. Γιὰ τὴν τελικὴ διαμόρφωση τῶν κατηγοριῶν ἀντλήθηκαν ἐπίσης στοιχεῖα ἀπὸ τὴ σχηματικὴ παρου-

31. Ἡ μετάφραση τῶν ἐπιλεγμένων λημμάτων ἔγινε ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ συνεργάτιδα τοῦ ΚΕΕΛ Β. Φάτση δ.φ.

32. Stith Thompson, *Motif Index of Folk-Literature*, 6 τόμοι, Rosenkilde and Bagger, Κοπεγχάγη, 1955.

33. Γεωργίου Α. Μέγας, *Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας*, Ἀκαδημία Ἀθηνῶν (ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου 1939).

34. Ἰωάννα Μανιάτη (ἐπιμ.), *Κατάλογος Ἑλληνικῶν Θεματικῶν Ἐπικεφαλίδων*, Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἑλλάδος, σμῆμα καταλόγων, 1991.

σίαση τής κατάταξης G. P. Murdock για τὰ ἀρχεῖα H.R.A.F. (Human Relations Area Files)³⁵. Οἱ μεγάλες κατηγορίες πού συνθέτουν τὸ δέντρο τῶν λέξεων-κλειδιῶν, εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

1. ΑΤΟΜΟ

- 1.1. Ἀτομικὸς Βίος
 - 1.1.1. Προσωπικότητα
 - 1.1.2. Βιοϊστορία
 - 1.1.3. Ἡλικιακὰ στάδια
 - 1.1.4. Συνθῆκες
- 1.2. Νόηση
 - 1.2.1. Διαταραχὲς
 - 1.2.2. Μνήμη
 - 1.2.3. Νοημοσύνη
- 1.3. Σῶμα
 - 1.3.1. Αἰσθήσεις
 - 1.3.2. Αἰσθήματα
 - 1.3.3. Ἀνατομία
 - 1.3.4. Καλλωπισμὸς
 - 1.3.5. Καταστάσεις
 - 1.3.6. Λειτουργίες
 - 1.3.7. Σωματικὲς ἐκδηλώσεις
 - 1.3.8. Ὑγεία

- 2.2.4. Ἰσλάμ
- 2.2.5. Χριστιανισμὸς
- 2.3. Ὀρησκευτικὲς πρακτικὲς
 - 2.3.1. Εἰδωλολατρία
 - 2.3.2. Ἐξαγνισμὸς
 - 2.3.3. Ἐξευμενισμὸς
 - 2.3.4. Ἱεροτελεστία
 - 2.3.5. Μαντεία
 - 2.3.6. Προσηλυτισμὸς
 - 2.3.7. Ταμπού
- 2.4. Πίστη
 - 2.4.1. Δοξασία
 - 2.4.2. Ἐσχατολογία
 - 2.4.3. Εὐλάβεια
 - 2.4.4. Ἠθικὴ
 - 2.4.5. Θεολογία
 - 2.4.6. Κοσμολογία
 - 2.4.7. Μυθολογία
 - 2.4.8. Πεπρωμένο

2. ΘΡΗΣΚΕΙΑ

- 2.1. Ἀποκλίσεις
 - 2.1.1. Ἀθεΐα
 - 2.1.2. Αἵρεση
 - 2.1.3. Ἀλχημεία
 - 2.1.4. Ἀναχώρηση
 - 2.1.5. Ἀποκρυφισμὸς
 - 2.1.6. Βλασφημία
 - 2.1.7. Δεισιδαιμονίες
 - 2.1.8. Μαγεία
 - 2.1.9. Ὅργια
- 2.2. Θρήσκευμα
 - 2.2.1. Ὀρησκευτικὸ σύστημα
 - 2.2.2. Ἰνδουισμὸς
 - 2.2.3. Ἰουδαϊσμὸς

3. ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

- 3.1. Δραστηριότητες
 - 3.1.1. Βιοτεχνία-Οἰκοτεχνία
 - 3.1.2. Διατροφή
 - 3.1.3. Οἰκοδομικὴ-Πολεοδομία
 - 3.1.4. Οἶκος
 - 3.1.5. Πνευματικὴ καλλιέργεια
- 3.2. Ἐκδηλώσεις
 - 3.2.1. Ἀναψυχὴ
 - 3.2.2. Βία
 - 3.2.3. Ἐνδυμασία
 - 3.2.4. Ἐπικοινωνία
- 3.3. Κοινωνικὴ ὀργάνωση
 - 3.3.1. Θεσμοὶ
 - 3.3.2. Κοινωνικοποίηση

35. Στό: Alan Dundes, Every man his way, σ. 162-170, Prentice Hall inc., 1968.

- 3.3.3. Οικονομία
- 3.3.4. Στρατιωτική 'Οργάνωση

4. ΦΑΝΤΑΣΙΑΚΟ

- 4.1. 'Ατομικές ιδιότητες
 - 4.1.1. 'Αθανασία
 - 4.1.2. Δρακοντοκτόνος
 - 4.1.3. 'Ερμαφροδιτισμός
 - 4.1.4. Μαγικός βοηθός
 - 4.1.5. Πανσοφία
 - 4.1.6. 'Υπερφυσική όμορφιά
- 4.2. Μαγικά στοιχεία
 - 4.2.1. Μαγικό αντικείμενο
 - 4.2.2. Μαγική αναπαραγωγή
 - 4.2.3. Μεταμόρφωση
 - 4.2.4. Νερό
- 4.3. Πλάσματα
 - 4.3.1. 'Αερικό
 - 4.3.2. Γίγαντας
 - 4.3.3. Νεκρός
 - 4.3.4. Τέρας
- 4.4. Προσωποποιήσεις
 - 4.4.1. Μήνες
 - 4.4.2. Ουράνια σώματα
 - 4.4.3. Χάρος
- 4.5. Χώροι
 - 4.5.1. Κάτω Κόσμος
 - 4.5.2. Μαγική χώρα

5. ΦΥΣΗ

- 5.1. Γεωλογικά φαινόμενα
 - 5.1.1. 'Απολίθωση
 - 5.1.2. Παλίρροια
 - 5.1.3. Ρήγμα
 - 5.1.4. Σεισμός
- 5.2. 'Ενέργεια
 - 5.2.1. Μορφές
- 5.3. Ζωικός κόσμος
 - 5.3.1. 'Ανατομία
 - 5.3.2. Είδος
 - 5.3.3. Λαλιά
 - 5.3.4. 'Οργάνωση

5.4. Μετεωρολογικά φαινόμενα

- 5.4.1. 'Ανεμος
- 5.4.2. Ύρις
- 5.4.3. Κλίμα
- 5.4.4. Σύννεφο
- 5.5. Στοιχειά
 - 5.5.1. 'Αέρας
 - 5.5.2. Νερό
 - 5.5.3. Φωτιά
 - 5.5.4. Χώμα (γή)
- 5.6. "Υλη
 - 5.6.1. Καταστάσεις
 - 5.6.2. Χημικά στοιχεία
- 5.7. Φυσικά φαινόμενα
 - 5.7.1. 'Ατμόσφαιρα
 - 5.7.2. Βαρύτητα
 - 5.7.3. Βρασμός
 - 5.7.4. Βύθιση
 - 5.7.5. 'Εκρηξη
 - 5.7.6. 'Εξαέρωση
 - 5.7.7. 'Ηχος
 - 5.7.8. Καύση
 - 5.7.9. Κυματισμός
 - 5.7.10. Ροή
 - 5.7.11. Τήξη
 - 5.7.12. 'Υγροποίηση
 - 5.7.13. Φῶς
- 5.8. Φυσική καταστροφή
 - 5.8.1. Κατακλυσμός
 - 5.8.2. Πλημμύρα
 - 5.8.3. Ρύπανση
- 5.9. Φυτικός Κόσμος
 - 5.9.1. 'Ανατομία
 - 5.9.2. Είδος

6. ΧΡΟΝΟΣ

- 6.1. Διάρκεια
 - 6.1.1. Μέτρηση
 - 6.1.2. Χρονικά σημεία
 - 6.1.3. Χρονικός προσδιορισμός
- 6.2. 'Ηλικία
 - 6.2.1. Γηρατειά

6.2.2. "Ηβη	7.3. Γεωμετρία
6.2.3. Μακροβιότητα	7.3.1. Διάσταση
6.2.4. Νεότητα	7.3.2. Διεύθυνση
6.3. Ίστορία	7.3.3. Σημείο
6.3.1. Αναγέννηση	7.3.4. Σχήμα
6.3.2. Αρχαιότητα	7.3.5. Σώμα
6.3.3. Μεσαίωνας	7.4. Δημογραφία
6.3.4. Σύγχρονη ιστορία	7.4.1. Αποδημία
	7.4.2. Πληθυσμός
7. ΧΩΡΟΣ	7.5. Μετακίνηση
7.1. Άπειρο	7.5.1. Απόσταση
7.1.1. Άβυσσος	7.5.2. Δίοδος
7.1.2. Ουρανός	7.5.3. Κίνηση
7.1.3. Χάος	7.5.4. Μεταφορά
7.2. Γεωγραφία	7.5.5. Συνοδεία
7.2.1. Ανάγλυφο	7.6. Ουράνια σώματα
7.2.2. Έδαφική όργάνωση	7.6.1. Άστρο
7.2.3. Έθνότητες	7.6.2. Άστερισμός
7.2.4. Πόλη	7.6.3. Φαινόμενο
7.2.5. Φυλή	7.7. Προσανατολισμός
7.2.6. Χώρα	7.7.1. Όριζοντας
7.2.7. Χωροταξία	7.7.2. Χώρου αίσθηση

Η δημιουργία μιᾶς ηλεκτρονικῆς βάσης δεδομένων ἀποσκοπεῖ στὴν ἐξυπηρέτηση πολλαπλῶν στόχων. Βασικὴ προϋπόθεση ἀποτελεῖ ἡ εὐκολὴ καὶ γρήγορὴ πρόσβαση τοῦ χρήστη-ἐρευνητῆ εἴτε σ' ἓνα μεμονωμένο στοιχεῖο (π.χ. μία συγκεκριμένη παραλλαγή) καὶ στὰ ἐπὶ μέρους δεδομένα ποὺ τὸ συνθέτουν (π.χ. προέλευση, κατάταξη, συλλογή, κλπ.), εἴτε στὸ συνδυασμὸ περισσότερων στοιχείων μέσω ἐνὸς κριτηρίου ἀναζήτησης (π.χ. ὅλες οἱ παραλλαγές τῆς Αἰτωλοκαρνανίας). Κάτι τέτοιο συνεπάγεται τὴν ἀντικειμενικὴ ἀνάλυση τῶν δεδομένων —στὴν προκειμένη περίπτωσι τῶν παραμυθιακῶν παραλλαγῶν— σὲ ἐπὶ μέρους στοιχεῖα καὶ τὴ σαφῆ ταξινομήσι τους. Μὲ τὴν ηλεκτρονικὴ καταχώρηση - ἀποδελτίωση τοῦ ὑλικοῦ αὐξάνεται ἡ δυνατότητα πρόσβασης στὰ χειρόγραφα, ἐνῶ ταυτόχρονα μειώνεται ὁ κίνδυνος φθορᾶς, τόσο ἀπὸ τὴν ἀμέλεια τοῦ ἐπισκέπτη, ὅσο καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ χρόνο.

Σήμερα ἡ βάση δεδομένων γιὰ τὰ παραμύθια ἔχει διαμορφωθεῖ στὴν τελικὴ της σχεδὸν μορφή καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀλληλοδιαδεχόμενες καρτέλες γιὰ κάθε συγκεκριμένη παραλλαγή καὶ φέρει ἓναν αὐξοντα ἀριθμὸ (κωδικὸς ποὺ δίνεται αὐτόματα ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ πρόγραμμα).

Κάθε καρτέλα αποτελείται από έξι ομάδες συναφών στοιχείων (πεδίων), που αποσκοπούν στη συμπληρωματική κάλυψη διαφορετικών τρόπων προσέγγισης. Στην ουσία, πρόκειται για έξι διαφορετικά επίπεδα γνωστικού ενδιαφέροντος, που μπορούν να λειτουργήσουν και ανεξάρτητα μεταξύ τους. Η βάση δεδομένων δομείται ως εξής:

ΚΑΡΤΕΛΑ (ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ)

1. *Σταθερά πεδία*: μέσω πληροφοριών που είναι μονίμως εμφανείς («άνοιχτες») στην κάθε καρτέλα—ώστε να μπορούν άμέσως να συνδυάζονται με τις πληροφορίες των υπόλοιπων πέντε ομάδων πεδίων, που «άνοιγουν» έναλλακτικά μεταξύ τους—παρουσιάζεται η γενική επισκόπηση της παραλλαγής. Τα σταθερά πεδία είναι:

- * Κωδικός εισαγωγής στη βάση: δίνεται αυτόματα από το πρόγραμμα. Π.χ. 0000000217.
- * Πηγή: αριθμός χειρογράφου (και σελίδα), μαγνητοταινίας, κλπ. Π.χ. ΚΕΕΛ 25, σ. 39-48, άρ. 7.
- * Περιοχή: με συγκεκριμένο τοπωνύμιο σημειώνεται ο τόπος της καταγραφής³⁶. Π.χ. Συκαμινέα-Μηθύμνης-Λέσβου.
- * Διεθνής τίτλος: πρόκειται για τον διεθνή τίτλο του παραμυθιακού τύπου κατά Aarne-Thompson. Π.χ. Snow-White.
- * Έλληνικός τίτλος: πρόκειται για τον τίτλο του παραμυθιακού τύπου στην Ελλάδα, σύμφωνα με τον κατάλογο Γ. Α. Μέγα³⁷. Π.χ. Χιονάτη.
- * Διεθνής κατάταξη: πρόκειται για τον αριθμό που κωδικοποιεί τον παραμυθιακό τύπο σύμφωνα με την κατάταξη Aarne-Thompson. Π.χ. AT 709.
- * Κατηγορία AT: είναι η ευρύτερη κατηγορία, στην οποία ταξινομείται ο παραμυθιακός τύπος σύμφωνα με την κατάταξη Aarne-Thompson. Π.χ. Μαγικό παραμύθι.

36. Η έρευνα για τον προσδιορισμό των τοπωνυμίων εκτός Ελλάδος (με εξαίρεση αυτών της Κάτω Ιταλίας) και τη δημιουργία σχετικού δέντρου, έγινε από τη γράφουσα σε συνεργασία με τη Ζωή Αναγνωστοπούλου, συνεργάτιδα του Κέντρου (με σύμβαση).

39. Αν αυτός δεν δίνεται από τα δελτία, σημειώνεται ο τίτλος με τον οποίο απαντάται συχνότερα το παραμύθι στην Ελλάδα.

2. **Σύνοψη:** με αυτή την ομάδα πεδίων περιγράφεται συνοπτικά τὸ ἴδιο τὸ περιεχόμενο τῆς παραλλαγῆς ἔτσι ὥστε νὰ γίνεται ἐφικτὴ ἢ προσέγγιση μεγάλου ἀριθμοῦ παραλλαγῶν σὲ σύντομο χρόνο.
- * Τίτλος παραλλαγῆς: σημειώνεται ἐφόσον δίνεται ἀπὸ τὸ χειρόγραφο. Π.χ. 'Η Ἡλιοστάτη.
 - * Περίληψη: ἡ περίληψη τοῦ κειμένου δίνεται σύμφωνα με τὰ μοτίβα πού προσδιορίζουν τὸ κάθε ἐπεισόδιο.
 - * Λέξεις-κλειδιά: ἐπιτρέπουν τὴν κωδικοποίηση τοῦ περιεχομένου κατὰ θέματα.
3. **Κείμενο:** με αὐτὴ τὴν ομάδα πεδίων διευκολύνεται ἡ ἴδια ἢ ἀνάγνωση τοῦ χειρογράφου καὶ ἡ κατανόησή του. Ταυτόχρονα ἐξασφαλίζεται ἡ δυνατότητα ἔμμεσης ἀναζήτησης αὐτούσιων τῶν λέξεων τοῦ κειμένου.
- * Κείμενο: δίνεται δακτυλογραφημένο τὸ ἴδιο τὸ κείμενο τοῦ χειρογράφου.
 - * Λεξιλόγιο: πρόκειται γιὰ τὸ λεξιλόγιο τοῦ ἴδιου τοῦ χειρογράφου³⁸.
4. **Σχολιασμός:** με αὐτὴ τὴν ομάδα πεδίων ἀποδελτιώνονται τὰ διαφορετικὰ στάδια ἐπεξεργασίας τοῦ χειρογράφου, ἐνῶ ταυτόχρονα δίνεται ἡ δυνατότητα μεταπήδησης σὲ τομεῖς ἐκτὸς τῆς συγκεκριμένης βάσης δεδομένων.
- * Σχόλια χειρογράφου: πρόκειται γιὰ σημειώσεις πάνω στὸ ἴδιο τὸ χειρόγραφο, εἴτε ἀπὸ τὸν συλλογέα, εἴτε ἀπὸ τοὺς ἀποδελτιωτὲς τοῦ χειρογράφου.
 - * Σχόλια ἐρευνητῆ: σχολιασμός τῆς παραλλαγῆς (παραμυθιολογικοῦ κυρίως ἐνδιαφέροντος) ἀπὸ τὸν ἐρευνητὴ πού ἔχει εἰσαγάγει τὴν παραλλαγή στὴ βάση.
 - * Δημοσιεύσεις: σημειώνονται, με πλήρη βιβλιογραφικὴ παραπομπή, οἱ ἐνδεχόμενες δημοσιεύσεις τοῦ χειρογράφου σὲ περιοδικὰ ἢ συλλογές.
 - * Παρεμβαλλομένα εἶδη: με τὸν ὄρο ἐπισημαίνονται ἄλλα εἶδη προφορικῆς παράδοσης (π.χ. παροιμίες, αἰνίγματα κλπ.) πού βρίσκονται συχνὰ ἐνσωματωμένα στὸ παραμῦθι. Ἔχει προβλεφθεῖ ἡ σύνδεση αὐτοῦ τοῦ πεδίου με εἰδικὸ κόμβο, ὥστε νὰ ἐπιτρέπεται ἡ ἔμμεση πρόσβαση στὶς ἄλλες βάσεις δεδομένων τοῦ ΚΕΕΛ καὶ ἡ ἀναζήτηση πληροφοριῶν γιὰ τὸ συγκεκριμένο στοιχεῖο.
5. **Στοιχεῖα συλλογῆς:** με αὐτὴ τὴν ομάδα πεδίων συστηματοποιοῦνται οἱ συχνὰ ἐλλειπεῖς πληροφορίες, πού παρέχουν τὰ παλαιότερα χειρόγραφα, με ἀπώτερο στόχο τὴν ἀνασύνθεση τοῦ πολιτισμικοῦ πλαισίου τῆς παραλλαγῆς.

38. Ἄν τὸ λεξιλόγιο δὲν δίνεται ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ χειρόγραφο, ἀπλῶς ἐπισημαίνεται ἡ σημασία κάποιων ἰδιωματικῶν λέξεων ἢ ἐκφράσεων.

- * Πληροφορητής: επισημαίνονται όσα στοιχεία είναι γνωστά και καλύπτουν την ταυτότητα του πληροφορητή: Π.χ. όνομα, παρωνύμιο, φύλο, ηλικία, μόρφωση, καταγωγή.
 - * Συλλογέας: δίνεται το όνομα του συλλογέα και όσα στοιχεία της ταυτότητάς του είναι γνωστά.
 - * Πολιτισμική ενότητα: προσδιορίζεται ή ιδιαίτερη πολιτισμική ενότητα στην οποία ένδεχομένως ανήκει ο πληροφορητής³⁹.
 - * Γλώσσα: ή γλώσσα, διάλεκτος ή το τοπικό ιδίωμα στο οποίο έχει καταγραφεί ή παραλλαγή⁴⁰.
6. *Στοιχεία 'Αρχείου*: αυτή η ομάδα πεδίων λειτουργεί συμπληρωματικά με την ομάδα «σχολιασμός» — έφόσον προσδιορίζει την ταυτότητα των συντακτών - έρευνητών που έχουν ασχοληθεί με τη συγκεκριμένη παραλλαγή. Ταυτόχρονα παρουσιάζει και καθαρά χρηστική λειτουργία, υποκαθιστώντας, με τις άρχαικές πληροφορίες που παρέχει, τα όγκώδη βιβλία εισαγωγής χειρογράφων του Κέντρου.
- * 'Αριθμός εισαγωγής...
 - * Χρονολογία εισαγωγής.
 - * Χρονολογία καταγραφής.
 - * Τρόπος καταγραφής.
 - * Κατάθεση.
 - * Βιντεοσκόπηση.
 - * 'Απομαγνητοφώνηση.
 - * 'Αποδελτίωση.
 - * Έρευνα.

Ειδικά εικονίδια στην κάθε καρτέλα επιτρέπουν: 1) την πρόσβαση στην εικόνα του χειρογράφου και την ανάγνωσή του άπευθείας από το πρωτότυπο, 2) την άκρόαση της αφήγησης, έφόσον πρόκειται για μαγνητοφωνημένη παραλλαγή ή 3) τη μαγνητοσκοπημένη εικόνα (video) της καταγραφής (αν υπάρχει).⁴¹

39. 'Η σύνταξη του σχετικού καταλόγου έγινε σύμφωνα με τις ύποδείξεις του έρευνητή Παναγιώτη Καμηλάκη. 'Όσον άφορά στον πολιτισμικό χάρτη της Βορείου 'Ηπείρου (Νοτίου 'Αλβανίας), αυτός προσδιορίστηκε σύμφωνα με τις αναλυτικές πληροφορίες του έπιστ. συνεργάτη του ΚΕΕΛ Γεωργίου Παναγιώτου — όπως και ο κατάλογος των σχετικών τοπωνυμίων.

40. Ευχαριστούμε την έρευνήτρια Κατερίνα Τζαμάλη ('Ιστορικό Λεξικό) για τη βοήθειά της στον προσδιορισμό των κριτηρίων για τη δημιουργία ενός ένδεικτικού καταλόγου.

41. 'Η τεχνική περιγραφή άφορά στις δυνατότητες όλων των βάσεων δεδομένων του ΚΕΕΛ.

Ἀναζήτηση

Ἡ χρηστική ἀποτελεσματικότητα μιᾶς βάσης δεδομένων ἀποδεικνύεται, ὥστόσο, μὲ τὴν εὐελιξία τῶν ἴδιων τῶν δυνατοτήτων ἀναζήτησης ποὺ παρέχει στὸν χρήστη-ἔρευνητὴ. Γι' αὐτὸν τὸ λόγο ἡ λειτουργία τῆς ἀναζήτησης εἶναι ἴσης σπουδαιότητας μὲ τὸ ὑπόλοιπο σύνολο τῆς βάσης δεδομένων καὶ ἀποτελεῖ αὐτόνοητο στοιχεῖο τῆς δομῆς τῆς. Θεωρῶ, λοιπόν, σκόπιμο νὰ τὴν περιγράψω σὰν προέκταση τῶν προηγούμενων ομάδων πεδίων. Ἡ συγκεκριμένη βάση δεδομένων προσφέρει δύο δυνατότητες:

1) Ἐξειδικευμένη ἀναζήτηση παραλλαγῶν σύμφωνα μὲ συγκεκριμένα κριτήρια.

Αὐτὸ ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν πληκτρολόγηση τοῦ ζητούμενου στὸ εἰδικὸ πεδίο. Π.χ. ἡ πληκτρολόγηση τῆς λέξης: Ἱστορικὸ Λεξικό, στὸ πεδίο: Κατάθεση, τῆς ομάδας: Στοιχεῖα Ἀρχείου, ὀδηγεῖ στὴν ἐμφάνιση ἑνὸς πίνακα, ὅλων τῶν παραλλαγῶν, ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸ Ἱστορικὸ Λεξικό καὶ οἱ ὁποῖες περιγράφονται μὲ γενικὰ κριτήρια (κωδικός, διεθνῆς κατάταξη, διεθνῆς τίτλος, πηγή). Στὴ συνέχεια ὁ ἐνδιαφερόμενος μπορεῖ νὰ μεταπηδήσει στὴν καρτέλα ποὺ τὸν ἐνδιαφέρει. Ἐπιπλέον, ἐπιτρέπεται καὶ ὁ συνδυασμὸς περισσότερων κριτηρίων ἀναζήτησης μεταξύ τους, μὲ τὴν σύγχρονη πληκτρολόγηση περισσότερων πεδίων.

2) Ἐμφάνιση πίνακα περιεχομένων τῆς βάσης, μὲ τὴν περιγραφή ὅλων τῶν παραλλαγῶν ποὺ περιέχονται σύμφωνα μὲ τὰ ἐξῆς γενικὰ κριτήρια (ποὺ ὑπαγορεύονται ἀπὸ τὰ ἀντίστοιχα σταθερὰ πεδία τῆς κάθε καρτέλας): κωδικός, διεθνῆς κατάταξη, διεθνῆς τίτλος, πηγή.

Ἡ εἰσαγωγή τοῦ πολυἀρίθμου ὕλικου προβλέπεται νὰ πραγματοποιηθεῖ σὲ δύο στάδια. Ἀρχικὰ πρόκειται νὰ εἰσαχθοῦν οἱ παραλλαγές ποὺ ἔχουν ἀποδελτιωθεῖ ἀπὸ τὸν Γ. Α. Μέγα, μὲ κριτήριον προτεραιότητας τὴ δυνατότητα πρόσβασης τοῦ χειρογράφου καὶ παράλληλα μὲ τὴν ἀποδελτίωση ὅλων τῶν χειρογράφων τοῦ Κέντρου, ποὺ περιέχουν παραμύθια (καθὼς καὶ αὐτῶν τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ)⁴². Σ' ἕνα δεύτερο στάδιο, πρόκειται νὰ εἰσαχθοῦν καὶ οἱ παραλλαγές ποὺ ἔχουν καταγραφεῖ στὰ πιὸ πρόσφατα χειρόγραφα (μετὰ τὸ 1970) καὶ σὲ μαγνητοταινίες. Κρίνουμε ἀναγκαῖο, κατὰ τὰ δύο αὐτὰ στάδια καὶ ταυτόχρονα μὲ τὴν εἰσαγωγή τοῦ ὕλι-

⁴² Ἡ τεχνικὴ ὑλοποίηση τῶν ὁποίων δὲν θὰ ἦταν δυνατὴ χωρὶς τὴν εἰδικὴ συμβολὴ τῶν προγραμματιστῶν Μ. Γκοιμίση καὶ Α. Χαρίση.

42. Μὲ τὴ βοήθεια τῆς Ζωῆς Ἀναγνωστοπούλου ἔχουν καταλογογραφηθεῖ, σύμφωνα μὲ τὸ περιεχόμενό τους, ὅλα τὰ χειρόγραφα τοῦ ΚΕΕΛ ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸ Ἱστορικὸ Λεξικό.

κοῦ στή βάση, τὸν ἔλεγχο τῆς σωστῆς κατάταξης τῶν χειρογράφων καὶ τὴν κατάταξη τῶν ἀκατάτακτων χειρογράφων τοῦ ἀρχείου.

Πρὸς τὸ παρὸν ἔχουν ἀποδελτιωθεῖ 2.211 χειρόγραφα, κι ἔχουν καταλογογραφηθεῖ 9.000 παραμύθια, σύμφωνα με τὴ διεθνή κατάταξή τους (ἔπου δίνεται), τὸν τίτλο, τὸν ἀριθμὸ χειρογράφου καὶ τὸν τόπο τῆς καταγραφῆς τους — σὲ συνεργασία με τὴν Ἀγγλικὴ Σαλάπα, ἀρχαιολόγο-ιστορικό, ἐπιστ. συνεργάτιδα τοῦ ΚΕΕΛ (με σύμβαση). Παράλληλα ἔχει ὀλοκληρωθεῖ ὁ σχεδιασμὸς τῆς βάσης δεδομένων γιὰ τὰ παραμύθια κι ἔχουν δημιουργηθεῖ 479 καρτέλες.

Στὸ πλαίσιο τοῦ ἴδιου ἔργου ἔχουν σαρωθεῖ καὶ εἰσαχθεῖ σὲ ὀπτικούς δίσκους τὰ 23.000 δελτία τοῦ καταλόγου Γ. Α. Μέγα καὶ ἔχει δημιουργηθεῖ ἀνεξάρτητη βάση δεδομένων, ὅπου ἔχουν εἰσαχθεῖ 1.500 δελτία σὲ ἰσάριθμες καρτέλες. Ἡ δημιουργία αὐτῆς τῆς δευτερεύουσας βάσης δεδομένων, γιὰ καθαρὰ ἀρχειακοὺς λόγους ὑπαγορεύθηκε ἐκτὸς ἀπὸ τίς ἀνάγκες τοῦ σχηματισμοῦ τῆς βάσης δεδομένων γιὰ τὰ παραμύθια, ἀπὸ μία ἐπιπλέον παράμετρο: τὴν ἀποτύπωση τῶν δελτίων καὶ τὴν ταξινόμησή τους σὲ μέσα πού τὰ προστατεύουν ἀπὸ τὴ φθορά, παράλληλα με τὴν ἀσφαλῆ ἀποθήκευση ἑνὸς ἔργου ἔξι, τουλάχιστον, δεκαετιῶν.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ		ΚΩΔΙΚΟΣ	ΠΗΓΗ
ΚΩΔΙΚΟΣ	-	62	ΚΕΕΛ 140, σ. 179, αρ. 14
ΠΕΡΙΟΧΗ	Aivos (o)		
ΔΙΕΘΝΗΣ ΤΙΤΛΟΣ	Little Brother and Little Sister.		
ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΙΤΛΟΣ	Ἀδερφούλης καὶ ἀδερφούλα.		
ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΑΤΑΤΑΞΗ	AT 450		
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ AT	☐ Μαγικό παραμύθι ☐ Θεοσαστρικό παραμύθι		
ΣΥΝΟΨΗ	ΚΡΙΜΙΝΟ	ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ	ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΛΛΟΓΗΣ
<p>Ἦτανε μὴνιά φορὰ ἕνας γέρος καὶ μὴνιά γριὰ καὶ δὲν εἶχανε πιδιά. Καὶ πόντα παρακαλοῦσαν ντοῦ Θεοῦ νὰ τὰί δύο' πιδιά. Μνιά μέρα κει ποῦ ζωστή ἡ γριὰ καὶ νὰ μαγρέψ' εἶπὴ ἡ γέρουσ. "Γριὰ σὺλ' αὐτὰ τὰ κια νὰ τὰ χρομ' πιδιά". Ἀκόμα αὐ γέρουσ δὲν ἀπόσαισι ντοῦ λόγου κ' ἤπιε σὺλα τὰ κια γίνκανε πιδιά. Καὶ τὰ εἶχανε σὺλα. Μνιά μέρα ζουμοσι ἡ γριὰ κι ἀπ' τὸ ζωάρ' ἔκανε ἕνα κλικ' γιὰ τὸ μικρὸ τὸ πιδί. "Ἄμα τοῦ δαν τ' ἄλλα ζέλιεσε καὶ φωνάζανε "καὶ μένα μόννα κλικ' κι μένα μόννα κλικ". Κ' ἡ γριὰ ἔκανε σὺλ' ντὴ ζωια κλικα. Ἦρησ αὐ γέρουσ τὸ βράδ' ἀπ' τὸ χωρὸφ' καὶ τοῦ π. ἡ γριὰ. Τάτες ἀποφασίσε νὰ τὰ σφάζνε σὺλα καὶ νὰ τὰ φῶνε. Τὰ προνὸδ' λαπὸν σφάζανε ἕνα καὶ τὸ φάνεσε. Καὶ κῆθα μέρα σφάζανε ἀπὸ ἕνα καὶ τὸ τρώγανε ὤς ται ποῦ τὰ σίσεσε σὺλα. Προφτάσεσε διμας καὶ κρηφτάκανε δύο' ἕνα κοριτ' κ' ἕνα ἀγόρ'. Τὸ κοριτ' τὸ λέγανε Μαρωδίττα καὶ τ' ἀγόρ' Γιάννη. Κι ἐπειδὴ δὲ τὰ μετροῦσαν φῶνου τὸ σφάζνε θαρροῦσαν πῶς τὰ σφάζανε σὺλα καὶ εἶπὴ μνιά μέρα αὐ γέρουσ. "Κριμα γιὰ δὲν ἀφήσαισι διὰ πιδία μπάρμ (1) νὰ τὰ χρομ' εἰς τὸ γιροντῆμασ μας". Ἄμα τ' ἀκούσανι ἡ Γιάννη κ' ἡ Μαρωδίττα φανερωθήκανε καὶ εἶπανε "Νὰ ἤμελις μπάρμ! Νὰ ἤμελις μόννα! Ἄμα τὰ εἶδανε τὰ χορήκανε καὶ ντοῦ Γιάννη ντοῦνε στέλλανε εἰς Σκουλεϊὸ κ' ἡ Μαρωδίττα ἀπόμεισε εἰς τὸν σπῆτ' καὶ μόννη ναοκακρεϊὸ. Ἄφου πέρασε πολὺς καιρὸς βαυλῆθηκαν νὰ σφάζνε τ' Μαρωδίττα κι ἀρχίσεσε νὰ ντὴ θρέφνε λουινιά ντοῦ λουινῷ ζωάρτα καὶ γλυουαῖδια γιὰ νὰ παχύν'. Οὐ Γιάννη τὸ πῆρε τ' αὐτὴ τ' κοιμμάτ'. Καὶ μνιά μέρα ἄνταρ ἤρη ἀπ' ται σκουλεϊὸ καὶ ν' εἶζε τ' Μαρωδίττα κ' ἔτρωγι ζωάρτα νν εἶπὴ: "Μαρωδίττα δομ' καὶ μένα ἕνα ζωάρτα νν αἰ πῶ τὴ θαι σὴν' μπάρμ εἰς οὐ κ' ἡ</p>			
ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ			
ΕΙΣΟΔΟΣ		ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ	ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ
ΑΙΝΙΜΑΤΑ	VIDEO	ΜΟΥΣΙΚΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ	
ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ	ΝΕΑ ΕΙΣΤΡΑΦΗ	ΜΕΤΑΦΟΡΑ	ΚΑΤΑΧΟΡΗΣΗ
ΔΙΑΓΡΑΦΗ	ΕΞΟΔΟΣ		

SUMMARY

A Database for folktales : Concerns and method

by Papachristophorou Marilena, Ph. D.

The folktales database is part of a larger project's framework aimed towards the electronic classification of the archives in the Hellenic Folklore Research Center. At the same time, this project responds to the growing scientific and publishing interest in folktales.

In fact, folktale research in Greece has a considerable volume of material: The recorded variants of tales in the greek language amount to several thousand, a constantly rising number, as the collection of original material continues until today. The difficulties faced by the researcher are encountered in the ability to have a systematic primary source search and accessibility, according to special criteria. This particular work meets the fore-mentioned requirements and at the same time, secures protection of the original from usage by introducing the manuscript's image in electronic form.

Although there have been clear instructions on ethnographic methodology and ethics among the first folklorists (especially N. G. Polites and G. A. Megas), the collection of this material was often conducted in an amateur way by non-specialists, basically up to the '60's decade. As the collector's primary goal was to preserve the oral text itself —not necessarily its cultural context— recordings of many folktales lack clarifying ethnographic elements, mainly regarding the narrator and the narration itself, not to mention its transmission and re-composition mechanisms.

We believe that a big part of methodology shortcomings in the first field recordings can be filled with an elemental recollection of the cultural context, according to the information often given through other incentives in the manuscript.

An important prerequisite for the material's management is the manus-

cripts' progressive cataloguing process in order to estimate the exact number of folktales they contain (9.000 variants have been found among the 67% of manuscripts catalogued up to this point).

These archive variants are then introduced to special electronic cards, where data is arranged into concrete fields of general interest and interactive fields of a more specialized interest.

In the basic (concrete) fields, all information necessary to select a certain variant according to its source, area of recording, and other classification data based on the Aarne-Thompson typology, is constatly on display. For recordings made up to the '70's decade, the classification suggested by G. A. Megas in his unpublished catalogue is adopted.

As for the interactive fields, a more specialized form of information is given to cover the following aspects:

- A variant synopsis with its title, summary and key-words, allowing thematic research by field and by general category of ethnographic interest.
- Comments made by the Center's researchers and collectors, during all stages of material elaboration.
- Information about the collection referring to the informer's identity as well as the particular idiom of the recording.
- Information on previous cataloguing information for each variant.
- A visual form of the original manuscript.

Furthermore and equally important with data analysis, is the possibility of reconstruction during the search, based on specific criteria as they are formed by different fields in each electronic card.